

Koledad elukad heas lasteraamatus

Üks elukas võib olla kole mitut moodi – välimuselt, sisemuselt, käitumiselt. Sealjuures ei pea ta ilmtingimata halb olema, kuid ka seda tuleb lasteraamatutes ette. Nagu elukas saab olla kole mitut moodi saab lasteraamat olla mitut moodi hea. Täna es ettekandes heidame pilgu headesse kodumaistesse lasteraamatutesse, lootusega leida sealt koledaid elukaid. Mõtestame, mida tähendab sõnapaar Hea Lasteraamat. Vaatame, milline koht on jubejuttudel laste elus ja milline lasteraamatutes. Ning otsime vastuse küsimusele, millised võimalused on jubejuttudel hea lasteraamatu kriteeriumitele vastamisel.

Milline on hea lasteraamat?

Lasteraamat on sihilikult väikesele lugejale kirjutatud kunsteiteos. Just see eriline väiksekasvuline publik paneb ka lastekirjanduse muust kirjandusest oluliselt erineva ning teeb sõnapaari *hea lasteraamat* selgitamise üsna keeruliseks. Kui suurte inimeste raamatut puudutavad peaaesjalikult autori, kirjastaja ning täiskasvanud lugeja käed, siis väikese inimese raamatutest on huvitatud märksa rohkem inimesi – kunstnik, lapsevanem, õpetaja ja ka raamatukogutöötaja. Igaüks neist seab omad nõuded lasteraamatule.

Esmalt on raske määratleda, kas alustada autorist või lapsest. Kui täiskasvanute kirjanduse puhul on võrdlemisi lihtne väita, et raamat saab alguse autorist, siis lastekirjanduse puhul tundub kõik vastupidi olevat. Hea lasteraamat saab alguse lapsest, kellele see on kirjutatud. Aga ehk ei olegi nii oluline debateerida, kumb oli enim, kas muna või kana. Alustame munast, sellest kellele lasteraamatut kirjutatakse – lapsest.

James Krüss arutles 1979. aastal PEN-kongressil laste kirjanduslike ootuste üle ja jõudis järeldusele, et lapsed ei oota kirjanduselt mitte tegelikkust vaid tõde. Laps ei tõmba kindlat piiri mängu ja reaalsuse vahele. Need on omamoodi segunenud. Mäletan, et minul oli väiksenä üsna keeruline aru saada, et see, mida ma unes nägin – ja unenägusid mäletasin ma alati üsna hästi, ei juhtunud päriselt. Ka Peeter Sauter (2001) kirjutab:

*Aga ega lapsena polegi väga valget vahet,
kust lõppeb muinasjutt ja algab reaalsus või mäng, mis on justkui nende kahe vahel.*

Lapse iselaadi reaalsustaju annab hea võimaluse selgitada üks suur ja tõsine maailmatõde fantastilise tegelase abil või fantaasiamaailmas. Leidub mitmeid teemasid, mida on väikesele ja hingelt veel nii õrnale inimesele tegelikkuses rakse rääkida. Näiteks tekib eelkooliealistel lastel mitmeid eksistentsialistlikke küsimusi: küsimused sünnist, suureks saamisest, emaks või isaks

saamisest, vananemisest ja ka surmast. Laps tahab kuulda tõde talle vastuvõetaval viisil. Tema maailmaga sobival viisil.

Oleme jõudnud teise nõudeni, mida esitab laps raamatule – see peab rääkima lapsele olulisel teemal. Kinnitama mõtteid, mida lugeja on varem mõelnud, kuid pole osanud välja öelda. Lasteraamat on abimees maailma probleemide mõistmisel ja enda tunnete tõlgendamisel. On sage, et väikelaps nõuab vanematelt või vanavanematelt ühe muinasjutu või mõne muu jutustuse korduvat ette lugemist. See on tõendus sellest, et raamat on tabanud olulist teemat. Hea ettelugeja teab, et publiku soov on ülim ja loeb korduvalt sama teksti. Nõrkemiseni.

Väike lugeja seab ainese kõrval nõuded ka loo ülesehitusele. Aino Pervik nendib 2010. aastal Eesti Päevalehele antud intervjuus, et lastele kirjutades peab tähelepanu pöörama lausele ja sõnastusele, et laps tekstist ikka aru saaks. Heale lasteraamatule on iseloomulik kergesti loetav ning lapsemeelne keelekasutus. Näiteks saab selleni jõuda kasutades ilmekaid otsekõnelauseid, loomulikku ja lapselähedast kõnet. Sealjuures on lapse empaatiavõime arengule oluline tegelase meeoleu välja toomine. Üheks meistriteoseks empaatiavõime arendamisel võime pidada Henno Kāo jubejuttu „Väike kahvatu kummitus“. Loen lühikese tekstinäite, mis hõlmab nähtavasti kõiki nõudeid, mille laps seab sõnastusele ja lausestruktuurile.

Päeval oli tal igav, sest polnud sõpra, kellega mängida. Ja öösel ta kartis. Kartis öökulli. Kuud ja nahkhiiri. Pimedust. Eriti jubedad tundusid talle kottpimedad sügisööd.

Hea sõnastuse ja lausestruktuuri kõrval on oluline ka huvikonks, mille tekitab autor loo õigeaegse katkestamisega. Sellest nähtusest tuleb rohkem juttu peatükkideks jaotatud tekstide puhul, kus ühe peatüki lõpp peab jätma ootused tekstis toimuvate muutuste osas. Aga ka paragrafeerimata teksti puhul on oluline tekitada huvi uue lehekülje keeramiseks. Taaskord leiame suurepärase näite Henno Kāo loomingust. Autoriraamat „Dondijutud“ tekitab huvikonksu juba raamatukaane avamisel. Esimesel sisekaanel on üles rivistatud hulk raamatutegelasi ja kuna nad kõik ära ei mahtunud jätkas autor pöördel. Tulevasele lugejale aga joonistas ka nurka noolekese, millel seisab järg...

Viies kriteerium saab lapse poolt seatud loo kangelasele. Lasteraamatu peategelane peab pakkuma võimalust endaga samastumiseks ja selle läbi empaatia tekkimiseks. Lastele lähevad korda eakaaslaste või veidi vanemate isikute tegemised (mistõttu ei ole teismelistele suur mõtet kirjutada nelja-aastaste liivakastimängudest). Teooria kohaselt huvituvad lapsed enam samasooliste kui vastassooliste laste tegemised. Fantastilised ja muinasjututegelased moodustavad Aidi Valliku (2008) käsitluses omaette kategooria. Kuid noor lugeja nõuab neiltki teatud mentaalset vastavust mõtlemislaadile. Teisisõnu, ka fantastilise tegelasega peab olema võimalik samastuda.

Minu tagasihoidlik kogemus on seni näidanud, et lapsed naudivad rohkem raamatuid, kus autor ja kunstnik on tegelase soo ja vanuse jätnud määratlemata ning annavad lapse fantaasiale vabama tee. Näiteks tekitab väikelastes sügavat empaatiat Aidi Valliku „Koletiste lugu“. Heasüdamlik koletis räägib oma eluloo koorumise hetkest. Sealjuures mainimata, kas ta on poiss või tüdruk.

Kokkuvõtvalt taanduvad lapse ootused raamatu suhtes kolmele aspektile: kordaminev probleemistik, põnev ülesehitus ja kordaminev tegelane. Kui üks neist komponentidest on puudu ei tarvitse oodata, et raamat lapsele ülepeakaela meeldib.

Autor aga eeldab üldjoontes, et raamat lapsele meeldiks. Sealjuures püüab ta anda endast, kõik, et kirjutus oleks originaalne ja puhas kunst. Küll aga tooksin autoriteete tsiteerides välja mõned põhimõtted, mida hea lastekirjanik jälgib. Erich Kästner on lastekirjanduse kohta kasutanud väljendit – kükakil kirjutatud kirjandus. Autor peab last hästi tundma. Teadma, mis võib lapse pead vaevata, millist keelt laps räägib ja milline tekst on talle võimetekohane. Ehk on see üks põhjusi, miks lastekirjanikud, eriti just need head kirjanikud, on emad ja isad, vanaemad, vanaisad ja õpetajad. James Krüss (1979) nentis, et lastekirjandust kirjutavad kirjandusvõõrad inimesed ja diletandid. Tegemist ei ole rünnakuga, vaid tõdemusega. Tõesti, lastekirjanik peab olema kursis laste mõttemaailma, käitumistavade, kõnepruugi ja tõekspidamistega. Kahtlemata on eelised inimestel, kes lastega igapäevaselt kokku puutuvad.

Nagu öeldud huvituvad lastekirjanudsest lapse ja autori kõrval ka lapse kasvatamisega tegelevad inimesed – lapsevanem ja õpetaja. Hea lasteraamat peab olema samavõrd huvitav nii lapsele kui täiskasvanule (Kruste, 2001). Seda eriti eelkooliealiste laste puhul, kus lapsevanema ja kasvataja ülesanne on raamatuid ette lugeda. Lisaks ootavad nad lasteraamatult kasvatuslikku ja õpetlikku iva ja hingeharidust suurendavat ideed (Vallik, 2008). Peeter Sauter (2001) kirjutab:

Lastekirjanus kipub tihtipeale olema liiga õpetav, aga lapsed pole lollid ja ei lase ennast vastu tahtmist õpetada, kogu tobe didaktika voolab neil mööda külge maha.

Raamat, mis lakkamatult noomib, käsutab ja kamandab ei tekita siirast huvi. Kuid raamat, mis salaja õpetab täidab lapsevanema ja õpetaja ootuse. Hea näitena tõstaksin esile Heiki Vilepi jutustused Kapiuksekolliidest.

Oleme seni vaadanud mööda tekstiga praktiliselt samaväärset tähtsust omavast nähtusest – illustratsioonist. Usun, et keegi ei vaidle mulle vastu, kui väidan, et hea lasteraamat on illustreeritud. Kuid küsimus, millised on head illustratsioonid, ühest vastust ei leia. Näiteks on Peeter Sauter (2001) arvanud, et lapsele on sobivaim realistlik pilt. Ta peab paremaks just mustvalget pilti, mis pakub värvilisest oluliselt rohkem ruumi fantaasiale.

Nii nagu mänguasjade puhul, peab ka kirjandus ja illustratsioon jätma kasutaja fantaasiale ruumi tegutsemiseks. Nii on puupulgad ja pappkarbid muidugi paremad mänguasjad kui barbid, pokemonid ja igasugu keeruline ja värviline surimuri.

Aidi Vallik (2008) on seevastu arvamusel, et mida väiksemale lapsele on mõeldud raamat, seda olulisemal kohal on selles pildid ja värvid.

Tekstimõistmise varases staadiumis aitavad kunstniku illustratsioonid last palju, ergutavad tema kujutlusvõimet, aitavad kaasa tekstist tingitud visuaalsete kujutluste tekkimisele, mis raamatu lugemise puhul on hädavajalik.

Piltide juurest on hea veel korraks tagasi põigata lapsevanema ehk raamatu ostja ootuste juurde. On selge, et mida kvaliteetsem on raamatu paber ja trükivärv, seda kallim on raamat. Lapsevanema ja tegelikult ka raamatukogu jaoks on oluline teose hind. Oleks naiivne arvata, et hind ei mõjuta raamatu valikut. Küll aga viskan õhku üsna naiivse mõtte poola ulmekirjanikult Stansilav Lem'ilt.

Mida halvem raamat, seda kallim peaks ta hind olema.

Võtaksin Aidi Vallikut tsiteerides kokku arutelu küsimuse ümber – Mis on hea lasteraamat?

Hea lasteraamat on ilukirjandusväärtsi kinnitav ja avardav teatud vanuse või arenguastmega lastele loodud kirjandusteos, mis võtab nii sisuliselt, vormiliselt kui ka kujunduslikust küljest arvesse selle sihtgrupi mõttemaailma ealisi iseärasusi.

Hea lasteraamat rahuldab kõigi lastekirjandusega seotud gruppide (laps, kirjanik ja kunstnik, lapsevanem, õpetaja-kasvataja) põhilised ootused lasteraamatu kui nähtuse suhtes. See tähendab, et kirjanik naudib selle kirjutamist, kunstnik selle illustreerimist, lapsele meeldib seda korduvalt lugeda, lapsevanem peab seda sobivaks ning lastekirjanduse asjatundjad, õpetajad, kasvatajad ja raamatukogutädid leiavad selle olevat originaalse ning ideeliselt kandva ilukirjandusteose.

Koledad elukad laste maailmas

Enne kui me räägime koledatest elukatest heades lasteraamatutes oleks igati ostarbeks rääkida koledatest elukatest laste elus ja fantaasias. Vaatame kuivõrd oluline teema on jubejutt laste jaoks? Kas see üldse puudutab lapse ootusi.

Kindlasti on enamus siin viibiatest rääkinud lapsepõlves lõkke ääres või pimedas toas enne uinumist verd tarretavaid lugusid kodukäiatest, vaimudest, vampiiridest, koletistest, kummitustest ja hirmsatest igapäevaesemetest. Ühe näitena võime käsitleda Andrei Hvostovi eredaid mälestusi jubejuttudest, mida tema lapsepõlves rääkis ja kuulas.

Memuaarteoses „Sillamäe passioon“ meenutab Andrei Hvostov lugusid, mille peategelasteks on laste kägistaja must käsi, verd imev punane mantel ja loomulikult sinised patsipaelad, mis tõid endaga uuele omanikule endise kandja vaimud kaasa. Tsiteerin kahte lõiku.

Laste kägistajaks oli must käsi. Tšornaja ruka! Käsi liikus nagu suur ämblik ja tegi õudseid asju... Või siis lugu verd imevast punasest mantlist, mille ema tõi oma lapsele. Tema vastuseisust hoolimata, olgu rõhutatud... Mantel lendas öösiti lapse voodisse ning hommikul tagasi varna, muutudes iga korraga aina punasemaks ja punasemaks, sellal kui laps läks muidugi kahvatumaks. Kuni temas polnud enam tilkagi verd ja ta suri ära. Siis murdis tuletõrjujad või piirivalvurid sinna korterisse sisse, rebisid mantli varnast alla ja leidsid selle tagant lapse ema, kes oli suurest vereimemisest pundunud ja näost täitsa siniseks läinud.

Hvostov imestab ka ise, miks olid nendes hirmujuttudes just laste emad need koletised, kes lapse kas hukkasid, sealjuures isasi ei esinenud nendes lugudes üldse. Ta arvab nii *kes on sulle kõige lähedasem ja kõige olulisem inimene, võib olla mingil hetkel ka sinu kõige suurem vaenlane*. Näiteks siis, kui ema ostis väikesele Andreile punased kummikud muutus ta koheselt vaenlaseks. Punane oli lasteaias tunnistatud tüdrukute värviks ja katsi sa siis säilitada mehelik väärikus, endal plika kummikud jalas.

Vahel juhtub ka nii, et vanemad panevad ise jubedead elukad kodudesse elama. Meie raadios elas raadiokoll. Vanaema rääkis temast nii usutavalt, et raadioga omavahele jäämine oli kõige jubedam asi, mis ühe päeva jooksul juhtuda võis. Koll oli raadios ainult selleks, et meie, kolm imedesse uskuvat põngerjat, raadiolaineid paigast ei krutiks ja rariteetset lustikummutit katki ei teeks.

Niisiis on igasugu jõletised lapse elus olulisel kohal. Sama oluline on nende koht raamatulapse elus. Andrus Kivirähk pani Limpa, Limma ja Limmo rääkima õuduslugusid. Limmo rääkis ahetava põnevusega teistele loo habet ajavast mehest, kes ei suutnud pardlit taltsutada. Limmo jutustas ka loo vanaemast, kelle kodus oli keelatud uks, mille taga oli verine ja tuhandete väikeste poiste peadega täidetud ruum. Limma rääkis aga loo ulguvast vaasist.

Tondiujutud, mida mina nimetaksin heal meelel *jubejuttudeks* on lastele hirmus olulised. Nende rääkimist alustatakse varases eas ja nagu täna näha, siis lõpetada väga ei tahakski. Piiritleme veidi tegelaskonda kõiksugustelt koledatelt elukatelt koletistele, kummitustele, tontidele ja vaimudele. Püüame leida selgust, miks nad lipsavad ka lasteraamtutesse. Kas pelgalt hirmutunde tekitamiseks?

Koledad elukad lasteraamatutes

Esmalt räägiksin **hirmust**. Tondijutud, mida lapsed ise jutustavad on sageli verdtarretavad ja kutsuvad esile paasemotsiooni – hirm. Ehk lapsed tegelevad ebateadlikult omaenese ja kaaslaste emotsionaalse arenguga. Lastekirjanik tegeleb sellega teadlikult. Peaasjalikult võib hirmu käsitleda kahel viisil. Esiteks paigutab autor koledad elukad teksti ja annab neile ülesandeks lapses tekitada mõõdukat hirmutunnet - jubedust. Üsna hirmutavalt on kirjutatud Henno Käo „Ahjukoll ja teisi lugusid. Tsiteerin lõiku loost „Tont küünis“

Nüüd nägi mees võõrast üsna lähedalt, kuigi ainult selja tagant, see oli inimesest väiksem ja üleni karvane, teravatipulised kõrvad nagu sarved püsti. Tont mis tont!

Aga kohe jõudis küüni ka hundikari. Paistis, et nende eest tont põgenenud oligi. Huntide silmad hõõgusid hämaruses rohekalt. Kurjakuulutavalt lõrisedes kargasid nad kõrgele õhku, püüdsid virna mööda üles ronida või üksteise kukile hüpatas tonti kätte saada...

Teine hirmuga seotud mõiste mille esitas Mari Niitra (2010) on „hirmude kodustamine“. On paratamatu, et lapsed kardavad pimedaid nurki, ööd, kruubiputru või mida iganes muud. Henno Käo „Väike Kahvatu Kummitus“ on hirmus arglik. Öösel kardab ta öökulli, kuud, nahkhiiri, pimedust (eriti kottpimedaid sügisöid). Päeval kardab ta inimesi, kes käivad lossivaremeid pildistamas. Kõige enam kardab ta üksi olemist. Teose peategelane on välimuselt küll üsna hirmuhäراتav aga temas endas on nii palju hirme, et vähemasti kollikartuse kodustab ta ilusti ära.

Henno Käo läheneb hirmude kodustamisele ka teise nurga alt. Lühijutus „Noorpagan ja tondid“ on tonte kujutatud kui hulka täiesti tavalisi olendeid. Paganamaal elab neid palju. Nad teevad kogu elamise kitsaks ja neid tuleb sinna järjest juurde. Tuleb sellepärast, et mujal nende olemasolusse ei usuta. Tondid, kollid, haldjad, härjapõlvlased, luupainajad ja pisuhännad tegid Noorpagana elu küll kitsikuse tõttu keeruliseks aga mingit hirmu nad temas ei tekitanud.

Heiki Vilepi „Jani seiklused varjude maal“ sellist verdtarretavat põnevust nagu me pealkirja järgi võiksime arvata, ei paku. Tegemist ei ole tondijutuga. Lugu räägib kahest õnnetust varjust, kes on varjutehase praaktodang – neile ei ole sobivat peremeest. Ebaõnnestunud varjude ülesanne on röövleid kummitada ja minema peletada. Õnnetu pensioniealine Krabistaja ei saa enam oma ülesandega hakkama ning eksib sageli heade laste esikutesse ja tekitab neis hirmu, seda ka väikeses Janis. Kui Jan uudistama läheb, kes seal esikus askeldab, kutsutakse ta kaasa varjudemaale. Nii saab ta teada kogu tõe Krabistajast, kes oma vihmamantliga esikus hirmutab.

Väikese Kahvatu Kummituse juurest hargneb laht koledate elukate **pedagoogiline eesmärk** – suure elutõe rääkimine. Ühe jubeda eluka abiga on võimalik lapsele rääkida eelarvamustest ja kinnisarusaamadest. On kinnistunud arvamus, et kui keski või miski on jube välimuselt on ta seda

kahtlemata ka sisemuselt. Näitkeks on minu suurim kinnisarvamus seotud selle sama kruubipudruga, mida varem sai mainitud. Kui see näeb välja jubesiis ta peab ka jubedasti maitsema. Oleks lapsena sattunud minu kätte raamat toredast kruubipudrust, oleks see särav näide jäänud antud ettekandes toomata.

Kui juba sai kord mainitud sõna pedagoogika siis siit ma ka jätkan. Noore õpetajana, kes peajasjalikult tegeleb varase koolieaga on hea kohata raamatut, mille abil saab aidata last käitumisreeglite õppimisel. Heiki Vilep on kirjutanud kollide ja tulnukate kõrval ka kolmest koledast elukast, kes poevad lapse sisse ja põhjustavad raskeloomulisi käitumishäireid. Nendeks kolmeks tegelaseks on Kurjajuurikas, Kitupunn ja Pugeja. Nad kõiki sunnivad lapsi tegema inetusi ja teistega halvasti käituma. Kuigi laps mõistab, et tema käitumine ei ole hea on tal ka raske sellest loobuda. Vaja on mingit kavalat nippi. Arturit vaevab Kurjajuurikas, kes käskis tall naabri-Malle vesvärviveega üle kallata ja õe pikkadesse ilusatesse juustesse, mida Artur nii väga imetles, nätsu toppida. Artur teadis, et hea võidab alati kurja ja nii hakkas ta kuhjaga head tegema ja saigi Kurjajuurikast lahti.

Kitupunn ja Pugeja on aga hulga keerulisemad tegelased. Nendest vabanemiseks pöördusid lapsed oma isade poole, kes neid hea nõuga toetasid. Lapsele on see hea signaal – kui ise ei tea, siis isa-ema ikka teavad. Miks on sellised tegelased lastele olulised? Sellised paharetid, kes last pahandust tegema utsitavad aitavad ehk lastel mõista, miks üleüldse pahandused juhtuvad ka täiesti planeerimata. Ole kui tahes hea laps, ikka läheb näts õe juustesse.

Ka lapse hoolsuse ja vastutustunde kasvatamiseks saame abi Heiki Vilepilt. Loomulikult Kapiuksekolliid. Jan, kes oli ütlemata lohakas poiss ning jättis oma mänguasjad ripakile taipas ühel õhtul, et elu on täis ootamatusi ja neid esemeid, mida vajaksime kõige kiiremini just sel hetkel ei leia halb peremees üles.

„Kus ülejäänud sõdurid on?“ küsis Jan.

„Kuhu sa nad jätsid?!“ küsis tinasõdur vastu. Nüüd oli Jan korraga enda peale väga pahane.

„Tugitool!“ tuli talle meelde. „viimati lükkasin nad jalaga tugitooli alla eest ära, et ema neid ei näeks ja ma ei peaks koristama.“

Loomulikult mõistab Jan oma seikluse lõpul, et isikliku varanduse hoidmine ja korrastamine on olulised. Iial ei või teada, millal kapiuksekolliid uut rünnakut alustavad.

Kõigele lisaks on nimetatud teos varustatud ka teatmikuga, kus kirjeldatakse meie kliimas levinuimat kuute kolliliiki. Igal liigil on oma iseärasused ja käitumisharjumused. Kui laps jätab asjad laokile, vaatab seda kõike pealt kapiukse kollide pealik Kapi-Kolla. Tema kaabu sees on palju silmi – iga lohakile jäetud asja jaoks oma silm. Tolmutaja keerutab voodiall tolmurulle ja kasvatab

ennast rõõmsasti suuremaks, kui tolmu jagub. Kitu-Kolla kaebab emale isale, kui lapse kätte on sattunud lubamatuid asju. Tema puhul annab autor väikesele lugejale hoiatuse: *Mõnikord on sellest tõusnud suurt tüli ja pahandust. Teatakse rääkida lastest, kes on isegi vitsa saanud.* Veel askeldab Kota-Kolla, kes seob kokku lohakile jäetud kinga paelu. Lisaks veel Tsurkija, kes kõiki eelpool nimetatuid kolle oma tegemistes kannustab ning Täiesti Mõttetü Kott, kes suurt midagi korda ei saada.

Heiki Vilep paneb need koledad elukad ka teist korda kaante vahel. Teises Kapisutekollide loos ei kollita nad enam Jani, ega ka mitte mõnda teist last vaid onu Peetrit. Peeter on tähtis mees, käib ringi ülikonna ja lipsuga aga puhtusest ja korrast pole lapsepõlvest saadik hoolinud. Kapiuksekolled kollitavad ehitusplatsi puhtaks.

Kolmandas raamatus, milles kapiuksekolled lapsi hirmutavad, toimub tegevus üsna kauges tulevikus. Aastas 2427. Sellest teoses ütleavad kapiuksekolled vestluses tulnuatega selgelt, mis on nende ülesanne.

„Mis toob teid siia unustatud paika, armasad külalised?“

„Rämps, kallid roheline, ikka rämps!“ vastas Kapi-Kolla. „Vaata, meie oleme nimelt korralageduse ja segaduse kolled. Me elame kapiukse mustri sees ja kui näemekorralagedust, siis tuleme kapiukselt maha ja lõbutseme natuke.“

„Lõbutsete?“ ajas roheline oma niigi suured silmad velgi rohkem punni.

„Noojah“ seletas Kapi-Kolla. „Ajame segamini asjad veelgi rohkem segamini. Keerutame tolmu üles, seome jalanõusid kokku ja üldse...“

Kasvataja seisukohalt on hea pakkuda teksti, mis tekitab väikeses kuulajas/lugejas mõõdukat hirmu ning utsitab oma asju ikka korras hoidma.

Lust ja lõbu

Koledad elukad võivad kanda **last lõbustavat eesmärki**. Henno Käo loomingus elavate kollide tegemised toovad lugeja suule vähemasti muige kui mitte rõkkavat naeru. Kui lehitsesin teost „Dondijutud“ hakkas mul ainüksi piltide vaatamisest hea meel (ilmselt nostalgija). Ja mida rohkem lugeda, seda lõbusam hakkab. Loomulikult aitab siin kaasa ka autori kirjastiil, mõttelaad ja meeleolu. Võtame kasvõi tagakaane seisva kirja: *Seda raamatut oli lõbus kirjutada. Sain sõbraks peaaegu kõigi tegelastega. Piltide joonistamine võttis aga kulmu kortsu.*

Laps, kes hästi lugeda ja kirjutada mõistab leiab kindlasti suurt rõõmu ka tontide ja krattide kirjaoskamatusest. Nad teevad naljakaid kirjavigu. Näiteks Dondi kirjutis.

NI GUI LINNA JÕUAT MINEODSEGOHE GOLLI GOLLA JURE!!

Pärimuskultuur

Henno Kāo raamatud tegelevad ka lapse kultuurilise harimisega. Mitmed raamatutegelased on seotud **pärimuskultuuriga** ja annavad lastele hea ülevaate fantastilistest olenditest, kellesse vanarahvas vähemal või rohkemal määral uskus. Kellest varasematel aegadel on rohkem kõneldud. Ta räägib ümber mitmed rahvajutud ja paigutab nad tänapäeva. Nende seast on silmapaistev lühijutt „Arvutialune“. Ta kirjeldab, kes on ahjualune ja miks temast enam ei räägita – elamistes ei ole enam Ahje. Ahjualused on kolinud elektri- ja gaasipliitida alla. Kuid suurem hulk endisi ahjualuseid elab nüüd arvutite all. Pealtnäha ei ole neil ahjualustega midagi ühist aga tegevusmuster on sama. Ta palub luba vajutada ühele klahvile. Järsku on arvutiekraan must ja kõiki ongi mokas. Kogumikus „Ahjukoll ja teisi lugusid“ räägib autor asjalikult lapsele, kes on külmking, kodukäija, kratt, viruskundra või tont. Millised nad välja näevad ja mida neist rahvasuu rääkinud on.

Kokkuvõtteks

Pühendades viimased nädalad jubejuttudele ja peaasjalikult kollidele, on hakanud tekkima tunne, et nad tõepoolest on olemas. Kui mitte mujal siis vähemasti lasteraamatus. Veel olen ma jõudnud ühe kokkuvõtva mõtteni – lastekirjanduses on kollid, vaimud, tondid ja kõik muud koledad elukad pealmiselt ühel põhjusel – lapsed usuvad nende olemasolusse. See omakorda teeb neist väärt ainese lastekirjaniku jaoks. Ja kui kirjanik puudutab teemat, mis on lapsele hingelähedane, on suur tõenäosus, et kirjutatust saab hea lasteraamat.

Kai Karell

Algupärase lastekirjanduse päev
Parem õudne lõpp kui lõputa õudus

12. aprill 2012

Tartu

Kasutatud materjalid

- Hvostov, A. (2011). Sillamäe passioon. Tallinn: Petrone Print
- Krusten, R. (2001). „Maailm sulle ja Karvastega“ - müütiline lugu tänapäevast. *Nukits*, lk 12-13.
- Kumberg, K. (2010). Elav vaimuelu laste- ja noortekirjanduses. *Nukits*, lk 18-22.
- Krüss, J. (1989). Lastekirjandus = kirjandus? *Raamatu Vaksik*, lk 4-6
- Niitra, M. (2004). Kollid, kratid, diilerid ja tellerid. Maailm Henno Käo diagnoosides. *Nukits*, lk 6-11.
- Peegel, M. (2010, 18. dets). Aino Pervik: lastekirjandus peaks olema turvaline. *Eesti päevaleht*.
- Sauter, P. (2001). Kuidas lasteraamatud on mind mõjutanud? *Nukits*, lk 22.
- Tungal, L. (2001). Naabrid koos, raamatud näpus. *Nukits*, lk 36-37.
- Vallik, A. (2008, 12. dets). Hea lasteraamatu fenomen. *Õpetajate leht*.

Analüüsitud lasteraamatud

- Kivirähk, A. (2004). *Limpa ja mereröövlid*. Tallinn: Varrak
- Käo, H. (1993). *Dondijutud (õudselt jubedad)*. Tallinn: Tiritamm
- Käo, H. (1994). *Väike Kahvatu Kummitus*.
- Käo, H. (1995). *Noorpagana lood*. Tallinn: Koolibri.
- Käo, H. (2000). *Printsuss*. Tallinn: Tiritamm.
- Käo, H. (2003). *Ahjukoll ja teisi lugusid*. Tallinn: Ilo.
- Vallik, A. (2005). *Koletise lugu*.
- Vilep, H. (2009). *Kapiukse kollid planeedil X*. Tartu: A-Disain OÜ.
- Vilep, H. (2010). Kapiukse kollid. *50 juttu ja luuletust väikestele sõpradele*. Tartu: A-Disain OÜ.
- Vilep, H. (2010). Kapiukse kollid jälle platsis. *50 juttu ja luuletust väikestele sõpradele*. Tartu: A-Disain OÜ.
- Vilep, H. (2010). Jan seiklused Varjudemaal. *50 juttu ja luuletust väikestele sõpradele*. Tartu: A-Disain OÜ.